

- ²⁸ Сіпий І. о. д-р. Богословське освітання і письменська творчість св. Йосафата Кунцевича // Праці БНТ. – Д. 1925. – Т. I. – С. 223–252.
- ²⁹ Бонян О. Д-р. еп. Віднайдення і розпізнання могили св. Йосафата Кунцевича. 1915–1917. // Богословія. – 1923. – Т. I. – Кн. 3–4. – С. 284–313.
- ³⁰ Гордінський Я. Д-р. Мова “Регул” і “Катехізму” св. Йосафата Кунцевича // Богословія. – 1923. – Кн. 3–4. – С. 241–252.
- ³¹ Schryvers Jos P. CSSR. Vie interieure et role de st. Josaphat Kotsky // Богословія. – 1923. – Кн. 3–4. – С. 217–246.
- ³² Див.: Богословія. – 1926. – Т. IV. – Кн. 1–2. – С. 1–256.
- ³³ Богословія. – 1927. – Т. V. – Кн. 2–3. – С. 65–194.
- ³⁴ Шнитковський І. Рід і герб Шептицьких // Богословія. – 1933. – Т. XI. – Кн. 2. – С. 97–110; Кн. 3–4. – С. 186–217, 1934. – Т. XII. – Кн. 1. – С. 27–44; Кн. 2–3. – С. 162–179; Кн. 4. – С. 262–273; 1935. – Т. XIII. – Кн. 2–3. – С. 134–160; Кн. 4. – С. 213–221; 1936. – Т. XIV. – Кн. 2–3. – С. 121–142+9 табл.; Кн. 4. – С. 237–250; 1937. – Т. XV. – Кн. 1. – С. 45–61; Кн. 2–3. – С. 152–174; Кн. 4. – С. 253–263.
- ³⁵ Ischak A. Dr. De Zacharia Kopystenskyj eiusque “Palinodia”, opere polemico contra primum R. Pontificis et Unionem confesto (Dissertatio dogmatico-historica) // Богословія. – 1930. – Т. VIII. – С. 161–196; 1931. – Т. IX. – С. 64–106, 219–234, 325–356; 1932. – Т. X. – С. 7–26, 101–133.
- ³⁶ Дані взято з протоколів семінару, звітів ЛБА та ін.: ЦДАЛ України, ф. 451, оп. 1, спр. 121, арк. 1–86; ф. 451, оп. 1, спр. 127, арк. 1–39; ф. 451, оп. 1, спр. 137, арк. 12; Греко-католицька Богословська Академія у першій трьохлітній своїй існування (1928–1931). Л., 1932. – С. 93–99; Греко-католицька Богословська Академія у другій трьохлітній своїй існування (1931–1934). Л., 1935. – С. 80; Греко-католицька Богословська Академія у третьому трьохлітньому своїй існування (1934–1937). Л., 1941. – С. 64–70, 73–75.
- ³⁷ Див.: Тиміш Л. Науковий семінар з церковної історії Миколи Чубатого у Львівській Богословській Академії // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії / За ред. о. Бориса Гудзяка, Ігоря Скоциляса та Олега Турія. – Л.: Інститут історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2001. – Ч. 3. – С. 490–506.
- ³⁸ Ленчик В. Проф. д-р Іван Крип'якевич, як професор Богословської Академії у Львові (спомини про знаменитого професора) // Укр. історик. – 1993. – Вип. 1–4 (116–119). – С. 172.

Світлана Біла

КРАЄЗНАВЧА ТЕМАТИКА У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПОДІЛЬСЬКИХ ІСТОРИКІВ ЦЕРКВИ

Вивчення історії Подільського краю з середини XIX ст. до 1920-х рр. значною мірою проводилося силами місцевих дослідників-краєзнавців. Цілий комплекс праць науковців стосується історії церкви на Поділлі як складової частини краєзнавства. Таким чином, історія Поділля розглядається крізь призму історії церкви. Але треба зауважити, що історики розглядали проблеми церкви не в корпоративній замкнутості її власного (церковного) життя – церква виступала інституцією соціального середовища. Тому в роботах краєзнавців висвітлювались такі питання, як історія різних конфесій та їх взаємини, стосунки церкви та держави, діяльність церкви в культурній, освітній та просвітницькій сферах, вплив церкви на політичні події, роль окремих церковних діячів, впливовість тієї чи іншої конфесії в краї, проникнення її традицій та обрядів у народно-побутове життя подільців тощо. Метою цієї статті є спроба аналізу наукового доробку подільських істориків церкви та з'ясування їх внеску у дослідження Подільського краю.

Започаткував активне вивчення мирянами і духовенством місцевої історії у середині XIX ст. царський уряд з метою мати до всеросійських переписів населення додатковий соціально-економічний матеріал кожного регіону, а в умовах Правобережної України – “наукове” підтвердження русифікаційської політики¹. Поштовхом до вивчення місцевої церковної історії стали укази Синоду від 1850 р., в яких обґрунтовувалась необхідність підготовки історико-статистичні описи церков і монастирів в усіх православних єпархіях Російської імперії. Зібрані матеріали мали слугувати для написання за-

гальної “правдивої історії” Російської православної церкви. Звісно, що накази Синоду поширювались і на Поділля. Уже у 1855 р. Подільське єпархіальне управління зобов'язало усіх священників зібрати згідно з розробленим єдиним зразком анкети і подати йому історико-статистичні описи своїх церковних приходів і населених місць. У 1862 р. для публікації зібраних священниками церковно-історичних відомостей було створено офіційний друкований орган єпархії – “Подольские епархиальные ведомости”. Згідно з програмою, складеною першим редактором часопису П. Троїцьким, історико-статистичні описи парафій, документальні матеріали, біографії церковних ієрархів мали друкуватись у неофіційній частині видання². Для координації цієї роботи в 1865 р. у м. Кам'яні-Подільському на базі духовної семінарії був створений єпархіальний комітет для церковно-історичного і статистичного опису Подільської єпархії. Управління єпархії поклало на нього обов'язки перевірки, виправлення, доповнення, підготовки до друку історико-статистичних описів церков та парафій підготовлених місцевими священниками. Головна ідея змісту цих досліджень зводилась до того, що в них Поділля розглядалось як споконвічно російське володіння. Таке трактування історичного минулого повинно було ідеологічно виправдати політику-релігійні перетворення в краї, що здійснювались після польських повстань 1830–1831 та 1863–1864 рр.³ Водночас діяльність комітету мала сприяти зміцненню позицій у боротьбі з католицизмом та узаконити курс російського уряду, спрямований на знищення уніатських церковних інституцій,

що проводився з кінця XVIII ст. До комітету ввійшли талановиті краєзнавці, аматори, ентузіасти краю, що у своїй праці порушили суто чиновницькі плани і перетворили його в авторитетну науково-громадську організацію. Її було переіменовано 1903 р. у "Подільське церковне історико-археологічне товариство", яке діяло до 1920 р. Поступово члени комітету розширювали діапазон своїх інтересів і започаткували широке історико-церковне дослідження Поділля. Поряд з історико-статистичними описами населених пунктів, з'явилися синтетичні узагальнюючі роботи з церковної історії Поділля. З метою ефективнішого збирання матеріалів для історико-статистичних описів (з чим належно не справлялися священники) члени комітету вирішили звернутися до архівних першоджерел та розпочати збір літератури. У 1883 р. краєзнавці на своєму зібранні постановили тимчасово припинити складання історико-статистичних описів, а натомість зайнятися вивченням і виданням багатих історичних матеріалів з подільських архівів. Єдиною роботою краєзнавців була зафіксована у трьох поспіль виданих випусках "Трудів комітету" (III, IV, V). Досвід роботи з документами підняв на якісно новий рівень складання історико-статистичних описів. Зокрема, з'явилися спеціальні випуски "Праць комітету" (VI, VII, IX – XII), де узагальнювалася і підсумовувалася багаторічна праця інституції у цій галузі.

Як зазначає Ю. Земський, зважаючи на зміст праць подільських краєзнавців можна виділити три найважливіші проблематики, що інтегрально присутні у дослідженнях членів комітету: а) Поділля з найдавніших часів до XVI ст.; б) Поділля в контексті релігійних українсько-польських стосунків (проникнення католицизму та протестантський рух на Поділлі, право патронатства, як чинник впливу на життя православної церкви, церковні братства, діяльність ордену єзуїтів на Поділлі; в) протистояння православної та уніатської церков на Поділлі XVII–XIX ст. (козацтво як чинник впливу на релігійну боротьбу, посилення наступу на православну церкву у XVIII ст., суперечності становища уніатської церкви у XVIII ст., особливості воз'єднання православних з уніатами)⁶. На нашу думку, предметом особливої уваги подільських краєзнавців було також дослідження причин, процесу і наслідків поширення унії в краю.

Принциповою позицією подільських дослідників було виділяти і підкреслювати у власних роботах самобутність історії і культури рідного краю. Особливо яскраво це проявилось в їх аналізі найдавніших часів, однак у розгляді історії XVII–XVIII ст. цей підхід також зберігся.

Проблема українсько-польських стосунків досліджувалась краєзнавцями крізь призму взаємин релігій і церков, у яких Польща уособлювала середовище латинської культури. Відповідно, це був "вічний ворог" православного світу України, з погляду окремих дослідників. Однак не всі краєзнавці спростено трактували ці два світи⁷, а їхні стосунки оцінювались неоднозначно. Зокре-

ма, проникнення католицизму та протестантизму на Поділля, хоч і трактувалося як непересічне, незвичайне явище, проте ставлення до цього було лояльним. Таке ставлення збереглося щодо мирного природного процесу поширення названих конфесій. Але факти, які свідчили про тиск та реакційність польської держави стосовно православ'я, різко засуджувались дослідниками і викликали повне заперечення ними всіх інших конфесій. Неоднозначно трактували члени комітету причини поширення впливів католицизму та унії в краї. Разом із пошуками проблем (протиріч) у самому православ'ї (детальний аналіз позитивного і негативного впливу права патронатства та церковних братств на стан справ східної церкви) дослідники вдавалися до звинувачення поляків у підступності та наголошували при цьому на вирішальній діяльності єзуїтів. Особливо детально члени комітету досліджували протистояння православної та греко-католицької церков на Поділлі. Хоча виявлені подільським краєзнавцями кризові явища, що склалися ще на кінець XVI ст. в православній церкві, частково пояснювали природність обставин, за яких виникла греко-католицька конфесія, проте жоден із дослідників не акцентував на цьому уваги, і вони зійшлися на оцінці Берестейської унії 1596 р. та її доби як зради ієрархів східної церкви. Але, досліджуючи поступ уніатської церкви та особливості її внутрішнього життя за умов адаптації в українському середовищі, окремі дослідники чітко розрізняли позитивні та негативні аспекти діяльності греко-католиків. Формальна, але не суттєво принципова відмінність між православ'ям і уніатством (яким воно було насправді, а не яким було встановлено за рішенням Замойського собору 1720 р.) особливо яскраво показано дослідниками при розгляді обставин з'єднання уніатів з православними.

Слід вказати на посильний внесок істориків церкви у збирання та публікацію матеріалів для історико-статистичних описів населених пунктів та парафій Подільської губернії, оскільки ця робота закладала підвалини для появи серйозних синтетичних досліджень з історії Поділля. Цінним моментом цих описів є опрацювання авторами документів, віднайдених у подільських церквах, монастирях та інших архівосховищах. Розпочав і досяг значних результатів у цьому напрямку історик-краєзнавець, священник М. Орловський (1807–1889 рр.). Він опублікував в "Подольских епархиальных ведомостях" історико-статистичні описи майже усіх повітових міст (Вінниця, Проскурова, Летичів та ін.), містечок (Меджибожа, Сатанова, Ярмолинців, Чорного Острова ін.) і ряду сіл. Одночасно члени комітету М. Самашкевич, М. Яворський, С. Лобатинський, І. Данильченко та інші також надрукували ряд історико-статистичних нарисів. У цілому, до 1855 р. "Подольские епархиальные ведомости" помістили 61 і до 1903 р. ще понад 40 історико-статистичних і географічних описів міст і сіл краю, а члени комітету склали алфавітний покажчик 21696 географічно-топографічних назв поселень і па-

м'яток природи⁸. Суттєвим доповненням до історико-статистичних описів поселень стала наприкінці XIX – на початку XX ст. планомірна діяльність Подільського єпархіального історико-статистичного комітету з написання історії церков і парафій. Спільною рисою усіх цих робіт було акцентування авторами фактів боротьби православної громадськості проти унії в XVII–XVIII ст. Натомість, красназваницями здебільшого не вдалося з'ясувати точний час та обставини переходу місцевих структур до унії.

Корівник комітету Ю. Сіцінський (1859–1937) опублікував повний історико-статистичний опис усіх церковних приходів і пов'язаних з ними населених пунктів Кам'янецького і Ушицького повітів та зосередив у фондах Кам'янець-Подільського давньохрамища (Історичного музею) ще понад 600 історичних описів міст і сіл Подільської губернії, які не видавалися і майже не використані дослідниками⁹.

Особливе місце в творчому доробку красназваниця займає дослідження унії на Поділлі¹¹. Заслугою історика є використання декретів Кам'янецької уніатської консисторії за 1734–1754 рр. та інших архівних матеріалів. У праці історик зазначає, що при прискіпливому дослідженні документів можна віднайти факти, які вказують на те, що подолани стійко зберігали давні православні звичаї і не любили “чужої унії”¹². Загалом, поширення унії на Поділлі у XVIII ст. розцінюється вченим як явище, що вело до покатоличення українського населення¹³. Досить фрагментарно, з деякими неточностями історик висвітлює процес переходу до унії кам'янецьких церков та підпорядкування їх львівському єпископові Йосипу Шумлянському.

Першою узагальнюючою працею з церковної історії Поділля, в якій досліджувалася згадана тема, була робота ректора Кам'янець-Подільської духовної семінарії М. Симашкевича (1845–1902)¹⁴. Висвітлення вченим шляхів та методів поширення унії на Поділлі у XVIII ст. є вкрай тенденційним, спрощеним та апологетичним. Історик стверджує, що унію запроваджували несамовито: “забороняли будувати нові церкви, ремонтувати зруйновані турками, прилюдно глумилися над православною обрядовістю, зривали хрести з церков, одягали священників в одяг польських ксьондзів, грозили їм смертю”¹⁵.

Історичні відомості про Кам'янець-Подільський та його православні церкви у зв'язку з громадським життям на Поділлі подав священник, викладач місцевого духовного училища М. Яворський (1866–1900)¹⁶. Заслугою автора є аналіз внутрішнього становища православної церкви на Поділлі після Берестейського собору. Вчений констатує факти важкого становища православних церков у Кам'янці-Подільському під час турецького панування (1672–1699 рр.), коли більшість із них були перетворені на мечеті. Особливо нестерпним стало становище православних після повернення Поділля полякам у 1699 р., оскільки польський уряд застосовував

усі можливі заходи для знищення православ'я у регіоні. Остаточний перехід до унії кам'янецьких церков і утвердження її в краї М. Яворський пов'язує з діяльністю львівського єпископа Йосипа Шумлянського¹⁷. Втім, процес переходу кам'янецьких церков до унії і підпорядкування їх юрисдикції львівського єпископа висвітлений науковцем побіжно і не зовсім правильно. Позитивним моментом дослідження є використання матеріалів візитації кам'янецьких церков 1739 р., на підставі яких М. Яворський доходить висновку, що на той час усі церкви у місті були уніатськими¹⁸. На жаль, історик не зміг неупереджено підійти до оцінки наслідків поширення унії у краї. На думку М. Яворського, унія в XVIII ст. сприяла лише покатоличенню та латинізації українського населення¹⁹. Щоправда, на наш погляд, слухними є висновки автора, що подільські уніати у XVIII ст. так і не були зрівнені у правах з католиками, а до з'єднаного навіть вищого духовенства, польські шляхетські кола ставилися зі зневагою²⁰.

Вагомий внесок у дослідження східної частини Подільського краю здійснив С. Венгрженевський²¹. У своєму дослідженні про унію на Брацлавщині історик слушно зауважує, що тут на початку XVIII ст. склалися сприятливі обставини для її поширення, оскільки регіон був підпорядкований Львівській уніатській кафедрі, а польські урядові кола розглядали унійні процеси як шлях до об'єднання різномірних елементів, що заселяли край²². На думку історика, спочатку уніатські церкви Брацлавщини не відрізнялися від православних. Рішення Замойського собору офіційно закріпили утвердження унії у краї, водночас розпочався процес латинізації уніатських структур²³.

Важливі аспекти історії церкви на Поділлі висвітлені у працях М. Дороновича “Вірмени на Поділлі і перша їх православна церква у Кам'янці-Подільському” (1878), П. Орловського “Матеріали до історії православ'я і унії на Поділлі” (1893), С. Дложевського “Межі Подільської єпархії з 1743 р.” (1897), М. Гогоцького “Духовенство Поділля кінця минулого і першої половини поточного століття” (1897), С. Лобатинського і В. Якубовича “Матеріали до історії Подільської єпархії” (1885–1890, 1891)²⁴.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. І. Янушевський (1891), І. Савич (1906), М. Яворовський (1912) видали узагальнюючі книги з історії громадського і церковного життя на Поділлі²⁵.

Уже з перших років діяльності єпархіального комітету незмінно друкувалися на шпальтах часопису “ПЕВ” народознавчі публікації істориків церкви. Продовжувалася ця робота і на сторінках “Православного Поділля” (з 1906). Часто ці публікації мали ідею християнського місіонерства. Автори оповідали про пережитки язичницьких вірувань, які побутували в народі. В окремих випадках пережитки давніх обрядів засуджувалися в релігійно-політичному контексті. Зокрема, стверджувалося, що коляда і гайвки були передані народу ксьондзами і уніатами. Загалом, у цих роботах до-

слідники подали багатий місцевий етнографічний матеріал з описами свят річного народного календаря і вивчили деякі проблеми світоуявлень подолан. Як стверджує Ю. Земський, основні висновки народознавчих досліджень подільських краєзнавців виразно зводяться до двох інтегральних синтезів, а саме: звичаї та обряди подільських народних святкувань є самобутньо оригінальними за формою, однак за змістом вони цілком узгоджуються і відповідають загальноєвропейським культурним традиціям, віруванням та світоглядному інтерпретуванню життя³.

Отже, історики церкви, об'єднані навколо Подільського єпархіального історико-статистичного комітету, плідно проводили краєзнавчі дослідження регіону. Історико-статистичні описи населених пунктів та церковних інституцій Поділля та археографічні матеріали, підготовлені членами комітету, заклали підґрунтя для появи серйозних синтетичних досліджень з історії Поділля і залишаються вагомим потенційним джерельною базою для сучасних краєзнавчих досліджень. Народознавчі дослідження істориків церкви аргументували ідею самобутності народних звичаїв та обрядів і, водночас, – їх повну узгодженість із загальноєвропейською світоглядно-культурною парадигмою інтерпретації навколишнього світу.

Головною проблемою історико-краєзнавчих студій подільських дослідників була історія церкви в найширшому діапазоні її соціальної ролі і функцій. Особливо детально в роботах краєзнавців досліджується історія православної церкви на Поділлі та її взаємини з іншими конфесіями, найбільше з греко-католицькою (уніатською) церквою. Цінним моментом праць є використання авторами документів XVII–XVIII ст., які на сьогодні, здебільшого, втрачені. Однак не всі дослідження подільських краєзнавців є оригінальними та об'єктивними. Помітне тяжіння до ортодоксальних усталених штамів в історіографії православного спрямування. Подільські історики частково пояснювали об'єктивність обставин, за яких виникла греко-католицька церква, підкреслювали, що наступ католицизму на початку XVIII ст. загрожував не тільки православним, але й уніатським структурам. Однак, здебільшого, в роботах акцентувалась необхідність показати несприродність уніатських інституцій, боротьбу подільської громадськості за повернення до православної віри, а відтак – обґрунтувати легітимність ліквідації унії у XIX ст. Незважаючи на вказані недоліки, праці подільських істориків важливі для сучасного українського краєзнавства, передусім з огляду на зібраний величезний фактологічний та документальний матеріал.

³ Баженов Л. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст. Історіографія. Бібліографія. Матеріали. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 19.

² Двадцятипятилетие издания Подольских Епархиальных Ведомостей // ПЕВ. – 1886. – № 1. – С. 1–2.

³ Земський Ю. Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет // Автореферат дис. канд. іст. наук. – К., 1997. – С. 1.

⁴ Вінникова В. Подільський історико-статистичний комітет // Проблеми етнографії, фольклору і соціальної географії Поділля: Наук. збірник. – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 19–20.

⁵ Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. – Каменец-Подольск, 1887. – Вып. III. – 424 с; Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. – Каменец-Подольск, 1889. – Вып. IV. – XXVI+435 с; Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. – Каменец-Подольск, 1890–1891. – Вып. V. – XXI+445 с; Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. – Каменец-Подольск, 1893. – Вып. VI. – Час. 1. – CXII+63 с; Час. 2. – LXII+560+78 с; Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. – Каменец-Подольск, 1895. – Вып. VII. Исторические сведения о приходах и церквях Подольской епархии. Каменецкий уезд. – XII+611 с; Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. – Каменец-Подольск, 1897. – Вып. VIII. – 497 с; Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. – Каменец-Подольск, 1901. – Вып. IX. – Приходы и церкви Подольской епархии. – 1064+175+XIII с; Труды Подольского церковного историко-археологического общества. – Вып. X. – Каменец-Подольский, 1904. – 580 с; Вып. XI. – Каменец-Подольский. – 1911. – 418 с; Вып. XII. – Каменец-Подольский. – 1916. – 428 с;

⁶ Земський Ю. Вказ. праця. – С. 12.

⁷ Федоренко С. Подільський історик М. Я. Орловський / Музей і Поділля: Тези доп. наук. конференції. – Кам'янець-Подільський, 1990. – С. 69–70.

⁸ Стельмашова А. Діяльність подільського церковного історико-археологічного товариства // Хмельницькому 500: Тези доп. наук.-теорет. конференції. – Хмельницький, 1990. – С. 60–62; Сецинский Е., Веднаровский С. Указатель "Подольских епархиальных ведомостей": 1862–1905. – Каменец-Подольский, 1907. – 1087 с.

⁹ Сецинский Е. Исторические сведения о приходах и церквях Подольской епархии. Каменецкий уезд // Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. – Каменец-Подольск, 1895. – Вып. VII. – XII+611 с. Он же. Исторические сведения о приходах и церквях Подольской епархии. Ушицкий уезд // Труды Подольского церковного историко-археологического общества. – Вып. XI. – Каменец-Подольский. – 1911. – 418 с.

¹⁰ Баженов Л. Вказ. праця. – С. 21.

¹¹ Сецинский Е. К истории унии в Подолии // ПЕВ, 1889. – № 20. – С. 433–445; № 21. – С. 455–463; № 22. – 488–500.

¹² Сецинский Е. Вказ. праця. – № 21. – С. 455.

¹³ Там само. – № 20. – 442–445.

¹⁴ Симашкевич М. Римское католичество и его иерархия в Подолии. – Каменец-Подольский. – 1872. – 469 с.

¹⁵ Симашкевич М. Вказ. праця. – С. 291–292.

¹⁶ Яворский Н. Исторические сведения о Каменец-Подольском и его православных церквях в связи с гражданской жизнью в Подолии // ПЕВ, 1889. – № 19. – С. 407–421; № 21. – С. 463–471; № 24. – С. 555–563; № 27. – С. 628–637; № 30. – С. 701–711; № 51. – С. 1299–1313; 1890. – № 9–10. – С. 211–214; 1981. – № 32. – С. 759–762.

¹⁷ Яворський Н. Вказ. праця. – № 27. – С. 636.
¹⁸ Він же. Вказ. праця. – № 30. – С. 702.
¹⁹ Там само. – С. 702–706.
²⁰ Там само. – 705–706.
²¹ Венгереновський С. Исторический очерк унии в Брацлавщине и влияние школ иезуитско-базиліанских на распространение унии // Труды комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. – Каменец-Подольский, 1887. – Вып. III. – С. 1–77.

²² Вказ. праця. – С. 24.
²³ Вказ. праця. – С. 26.
²⁴ Баженов Л. Вказ. праця. – С. 31.
²⁵ Янушевський И. Очерки истории церковной и гражданской жизни Подольи. – Каменец-Подольский, 1891; Савич И. Из церковно-общественной и бытовой жизни в Подольи. – Каменец-Подольский, 1906; Яворовский М. История гражданской и церковной жизни Подольи. – Каменец-Подольский, 1912.
²⁶ Земский Ю. Вказ. праця. – С. 9.

Андрій Петрик

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ БОЯРСЬКИХ РОДОВІДІВ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ ЗЕМЛІ НА СТОРІНКАХ “ЗАПИСОК НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. Т. ШЕВЧЕНКА”

Члени Наукового товариства ім. Т. Шевченка серед інших досліджували проблеми суспільного, політичного, економічного розвитку перемишльського, галицького і волинського боярства, генеалогії окремих боярських родів. З цих питань опубліковано велику кількість праць на сторінках “Записок наукового товариства ім. Т. Шевченка”.

Радянські учені, та й сучасні російські науковці, що займалися проблемами Київської Русі, політичним, соціально-економічним розвитком Галицько-Волинської землі, фактично, не використовували матеріалів “Записок наукового товариства ім. Т. Шевченка”. Аналізуючи лише невелику кількість праць, що вийшли протягом 1939–1999 рр., зустрічаємо переважно посилання на статті М. Грушевського, М. Чубатого, М. Кордуби.

У дослідженнях радянських часів переважно дається негативна оцінка діяльності М. Грушевського та його учнів. Так, наприклад, М. Тихоміров титулює М. Грушевського “оголтелым националистом”, а К. Софроненко взагалі негативно ставиться до західноукраїнських науковців, називаючи М. Грушевського “фальсифікатором історії українського народу, що, доводячи чисельну перевагу угорського населення в Галицькій Русі, прагне цим самим оправдати приєднання Західної України до Австро-Угорщини”.

Не краща ситуація спостерігається і серед українських науковців радянського та пострадянського періодів. Зокрема, у працях М. Котляра фактично, не знаходимо посилань на публікації ЗНТШ. Подібна ситуація і у публікаціях П. П. Толочка, О. П. Толочка, О. Б. Годовка та ін.

Лише в останні роки українські науковці та краєзнавці розпочали ширше залучати призабуті матеріали, розглядаючи ті чи інші аспекти розвитку Галицько-Волинської держави та зокрема боярства.

Отже, проблема боярських родів та персоналії досі не висвітлена в науковій літературі, а окремі із публікацій ЗНТШ і надалі залишаються маловідомими широкому загалу науковців і краєзнавців, зокрема російським та польським, що в тією чи іншою мірою зачіпа-

ють проблеми суспільно-політичного розвитку Перемишльської та Галицької земель.

На нашу думку, нове прочитання призабутих статей і розвідок, їх ретельна систематизація, ретроспективне вивчення актових матеріалів литовсько-польської доби, залучення спеціальних галузей історичної науки дозволило б по-новому поглянути на окремі аспекти політичного розвитку Галицько-Волинської держави.

Метою даної статті є висвітлення наукової історико-краєзнавчої спадщини галицьких дослідників, а також тих науковців, які працювали за межами регіону, але виявили інтерес до вивчення історії Галицько-Волинської землі і, зокрема, Перемишльщини, та опублікували ряд праць з цих проблем на сторінках ЗНТШ.

У 1892 р. побачив світ перший том “Записок НТШ”, на що значною мірою вплинули реорганізація Товариства та прийняття нового статуту. Том відкриває розвідка М. Сергієнка (М. Грушевського) “Громадський рух на Україні-Руси в XIII віці”, де вперше було висловлено думку про існування в Галичині осілих боярських родів, що “передавали свої посади з покоління в покоління і через це мали значні впливи у громаді”.

У наступній розвідці – “Примітки до тексту Галицько-волинської літописи” – М. Грушевський знову повертається до даних проблем, подаючи певні зауваги щодо тексту Галицько-Волинського літопису. Дослідник звертається до постатей Доброслава Суїдича (Суддича) та перемишльського боярина Григорія Васильєвича. Для нього Доброслав і Суїдич – одна і та ж особа, син судді та внук попа, і про це “злотно пригадає літописець”. Визначає автор і володіння, які “тримав” Доброслав, а саме Пониззя та Покуття із Коломиєю, Василій Гаврилович, натомість володів Перемишльщиною.

Існування та становище боярських родів учений значно ширше розглядає у розвідці “Галицьке боярство XII–XIII віку” (1897 р.). Дослідник зазначає, що становище бояр та боярських родів у Київщині суттєво відрізнялося від становища боярських родів у Галичині та Волині, де останні “урядову сферу зробили своїм монополієм”, і з цим були змушені миритися місцеві